

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ENERJİ İTHALATI VE EKONOMİK ETKİLERİ

Doç. Dr. Abdullah Takım

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü
abdullahtakim@atauni.edu.tr

Doç. Dr. Sabri AZGÜN

Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü
sabriazgun@atauni.edu.tr

Özet

Türkiye gelişmekte olan bir ÷lke olarak ekonomik büyüme ve ÷lke refahını artırma isteği enerjiye olan ihtiyacı her geçen gün daha da artırmaktadır. Ancak yurtiçi enerji kaynaklarının yetersizliği enerjide dışa bağımlılığa neden olmaktadır. Bu durum sadece dış denge açısından değil, dış politika ve güvenlik açısından da büyük önem taşımaktadır. Enerji arzının yetersizliği bir yandan enerji kaynaklarının verimli kullanılmasını gerektirirken diğer yandan alternatif kaynaklara yönelmeyi bir zorunluluk haline getirmektedir. Bu alışmada Türkiye’de makroekonomik değişkenler üzerinde etkili olan enerji ithalatı konusu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, İthalat, Türkiye Ekonomisi

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ENERJİ İTHALATI VE EKONOMİK ETKİLERİ

Abstract

Turkey’s desire to enhance its prosperity and economic growth results in more energy need day by day as a developing country. But, inadequacy of domestic energy sources leads to being dependent on external countries. This situation not only has importance for external balance but also has importance for foreign policy and security. Inadequacy of energy supply requires both energy sources to be used efficiently and alternative sources to be leaned to. Topic of energy import that has an effect on macroeconomic factors in Turkey has been investigated in this study.

Key words: Energy, Import, Turkey’s Economy

1. GİRİŐ

Enerji; sanayinin, ulaşımın, ısınmanın, aydınlatmanın, savunmanın en temel girdisini oluşturmaktadır. Bu yüzden küremizde, enerjiye sahip olma, ya da kontrol etme son birkaç asrın en temel mücadele alanlarından biri olmuştur. Tarihten günümüze enerji uğruna verilen mücadeleler, enerjinin sadece ekonomik bir meta olmadığını, uluslararası arenada stratejik bir konuma sahip olduğunu gösteriyor. Hayatın her alanında insanlığın ihtiyaç duyduğu enerji; sadece bir üretim faktörü değil, savaşların temel nedeni, devletlerarası mücadelelerin başlıca konusu ve zenginliğin olmazsa olmaz girdisi haline gelmiştir (Öztürk, 2015: 12).

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılma nedenlerinden, Sovyetler Birliğinin dağılma nedenlerine; İran-İrak savaşlarından 11 Eylül Olaylarına kadar geçmişte yaşanan önemli olaylar enerji kaynaklıdır. Irak’ın, Afganistan’ın ve Libya’nın işgali enerji kaynaklıdır. AB’nin, ABD’nin, Rusya’nın, İngiltere’nin, Fransa’nın, hatta Çin’in Ortadoğu’ya olan ilgisi enerji kaynaklıdır. Mezhep farklılığı olarak lanse edilen İran-S. Arabistan atışmasının temel nedeni enerjidir. Yine, Rusya-Suriye ve İran-Suriye yakınlığı enerji kaynaklıdır. İsrail-Yunanistan-Güney Kıbrıs yakınlığı enerji kaynaklıdır. S. Arabistan’ın Yemen’e müdahalesi enerji kaynaklıdır. Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Karabağ gerginliği enerji kaynaklıdır. Bu tür stratejik oluşumların

sayısını daha da artırmak mümkündür. Dolayısıyla enerji konusu geçmiş yıllarda olduğu gibi gelecek dönemde de dünyada ve ülkemizde en çok tartışılan ekonomik, politik ve stratejik bir konu olmaya devam edeceği ve küresel güç dengelerini değiştiren yeni ittifaklar ortaya çıkaracağı beklenmektedir.

2. Dünyada Enerji Arzı, Enerji Talebi ve Enerji Yoğunluğu

2.1. Dünya Enerji Arzı

Dünyada kanıtlanmış toplam petrol rezervleri 1,7 trilyon varil olup, bu rezervlerin yaklaşık %48' Orta Doğu bölgesinde bulunmaktadır. Petrol rezervlerinin 52 yıllık dünya tüketimini karşılayacağı tahmin edilmektedir. Dünyadaki doğal gaz rezervi ise 216 trilyon m³ ile küresel tüketimin 61 yıllık ihtiyacını karşılamaktadır. Doğal gaz rezervlerinin %38'i yine Orta Doğuda, %36'sı ise Avrupa ve Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyada en fazla rezervi olan kömür ise Asya-Pasifikte bulunmakta; mevcut kömür rezervleri dünya 122 yıllık ihtiyacı karşılayacağı tahmin edilmiştir (ETKB, 2016: 7).

BP Enerji Görünümü 2016 raporuna göre, önümüzdeki dönemde dünyada gaz üretimi, en hızlı büyüyen fosil yakıt olacak; petrol, istikrarlı büyümeye devam edecektir. Yine rapora göre kömürün enerji içerisindeki payı azalacak; fosil yakıtlar 2035 yılına kadar hâkim enerji çeşidi olmaya devam edecektir. 2035 yılında kaya gazının toplam gaz üretimindeki payı % 10'dan % 25'e yükselecektir. BP'nin tahminlerine göre ABD, 2021 yılına kadar enerjide, 2030 yılına kadar da petrolde kendine yeterli bir ülke haline gelecektir. Bu durum (vurgu bize ait) aynı zamanda küresel bir güç olarak ABD'nin Orta Doğuya olan ilgisinin azalmasına neden olacaktır.

2.2. Dünya Enerji Talebi

Dünyada, kentsel gelişim, teknolojik gelişme ve sanayileşme ile birlikte birincil enerji tüketimi giderek artmaktadır. Yapılan projeksiyonlara göre 2040 yılında dünya nüfusu 9 milyara ulaşarak enerjiye ihtiyaç duyan insan sayısı 1,9 milyar artacaktır. 2040 yılına kadar, GSYİH iki kattan fazla artacak; bu artışın yarısı Çin ve Hindistan tarafından gerçekleştirilecektir (ETB 2016 Bütçe Sunumu,6). Benzer bir durum Türkiye için de geçerli olup TÜİK'e göre Türkiye nüfusu 2050 yılında 94,6 milyon olacak ve dolayısıyla Türkiye'nin enerji talebi daha da artıracaktır. Kısaca önümüzdeki dönemde dünya enerji talebi her ülkede farklı oranlarda olmakla birlikte küresel ölçekte sürekli artacaktır.

Tablo 1. Dünya Birincil Enerji Tüketimi (Milyon TEP)

Sıra	Ülkeler	Enerji Tüketimi	Dünyadaki Payı (%)
1	Çin	2, 972,1	23,0
2	ABD	2, 298,7	17,8
3	Rusya	681,9	5,3
4	Hindistan	637,8	4,9
5	Japonya	456,1	3,5
6	Kanada	332,7	2,6
7	Almanya	311,0	2,4
8	Brezilya	296,0	2,3
9	Güney Kore	273,2	2,1
10	İran	252,0	1,9
11	Suudi Arabistan	239,5	1,9
12	Fransa	237,5	1,8
13	Meksika	191,4	1,5
19	Türkiye	123,9	1,0

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, Sayı 12, Yıl: 2016, s.8.

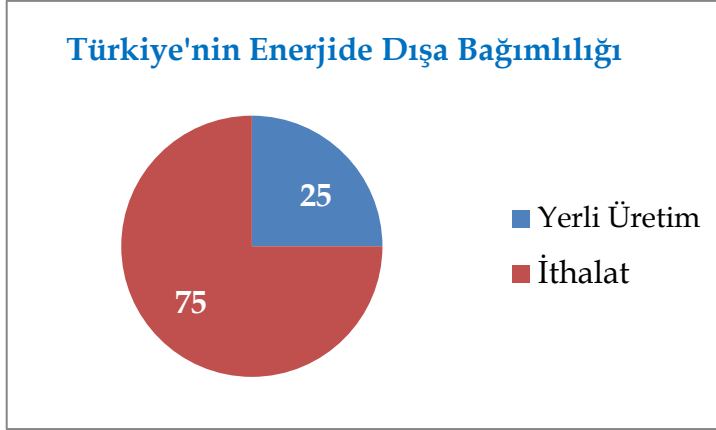
2.3. Dünyada Enerji Yoğunluğu

Enerji arzının artırılması temel hedef olmasına rağmen bu hedefe ulaşmak her zaman mümkün olmayabilir. Bu yüzden sınırlı enerji kaynaklarının verimli kullanılması gerekir. Bu durum enerji yoğunluğu kavramını ortaya çıkarmaktadır. Arz güvenliğinin en önemli unsurlarından biri olan enerji yoğunluğu, üretimden tüketime kadar ülkelerin enerji verimliliğini ölçmeye yarayan bir kavram olup 1000 dolarlık GSYİH üretmek için gereken enerjinin ton eşdeğer petrol (TEP) cinsinden hesaplanması yoluyla bulunmaktadır. Bir ülkede hem makro düzeyde hem de sektörel bazda (sanayi, inşaat, hizmetler vb.) hesaplanabilen enerji yoğunluğu ne kadar düşük olursa, o ülkede enerji o kadar verimli kullanılıyor demektir. Türkiye’de enerji yoğunluğu Dünya ortalaması, OECD ve AB ortalamasından daha iyi bir konumdadır. Dünya ortalaması 0.19, OECD ortalaması 0.14, AB-28 ortalaması 0.12’dir. Türkiye, 0.11’lik enerji yoğunluğu değeri ile üst sıralarda yer almaktadır (ETKB, 2016: 7-8). Türkiye’de 2007 yılında çıkarılan “Enerji Verimliliği Kanunu” ve 2012 yılında çıkarılan “Enerji Verimliliği Strateji Belgesi”, Türkiye’nin 2023 hedeflerinden biri olan enerji yoğunluğunu düşürmeye yönelik olarak yapılan önemli düzenlemeleri kapsamaktadır.

3. Türkiye’nin Enerji İhtiyacı

Sosyo-ekonomik açıdan ülkeler arası karşılaştırmalarda çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Bunlar; GSYİH, Kişi başına düşen GSYİH, GSYİH’nin sektörel, bölgesel ve fonksiyonel dağılımı, istihdamın sektörel dağılımı, dünya ticaretinden alınan pay, tasarruf düzeyi, vergilerin yapısı, kayıtdışılık, bölgeler arası dengesizlikler, nüfusun kırsal ve kentsel dağılımı, hukukun üstünlüğü ve demokrasi, eğitimin düzeyi ve kalitesi, kurumsal yapı, ihraç ve ithal ürünlerinin teknolojik yapısı ve hepsinden daha önemlisi enerji üretimi, tüketimi ve enerji yoksulluğudur.

Ülkelerin daha fazla büyümek istemeleri sanayinin temel girdisi olan enerji ihtiyacını sürekli artırmaktadır. Bu durum Türkiye için de geçerli olup, artan nüfusu, gelişen ekonomisi ve yükselen hayat standartlarıyla her geçen gün daha fazla miktarda enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 69). Türkiye’nin ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirme yolundaki en önemli engel enerji arzının yetersizliğidir. Zira sürdürülebilir büyüme sürdürülebilir enerji ile mümkün olmaktadır. Türkiye, tükettiği enerjinin yaklaşık dörtte üçünü dışarıdan ithal ettiğinden enerjide dışa bağımlılığı en yüksek olduğu ülkelerden birisidir. Enerjide dışa bağımlılık, döviz sıkıntısı çeken bir ülke olarak her yıl ülkeden yüksek miktarda döviz çıkışına neden olmaktadır. Bu önemi dolayısıyla enerji konusu geçmiş yıllarda olduğu gibi gelecek dönemde de Türkiye’de en çok tartışılan konu olmaya devam edecektir.

Türkiye’de, geçmişte olduğu gibi günümüzde de büyük oranda yurtdışından karşılanan petrol ve doğal gaz kaynaklarına olan yüksek bağımlılığı devam etmektedir. Geleneksel noktada enerjide dışa bağımlılık azalmak bir yana artarak devam etmektedir. Örneğin 1990 yılında enerjide dışa bağımlılık yüzde 50 iken 2002’de yüzde 62; günümüzde ise yüzde 75’e yükselmektedir. Enerjideki bu dışa bağımlılık Türkiye ekonomisinin en kırılgan yönünü oluşturmaktadır. Türkiye, elektrik enerjisinin yaklaşık olarak yarısını doğalgazdan karşıladığından özellikle elektrik üretiminde doğal gazın payının yüksekliği ve sınırlı sayıda ülkeye olan yüksek bağımlılık arz güvenliği açısından önemli bir risk unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Türkiye elektrik üretiminde doğal gazla olan bağımlılığını mutlaka azaltması gerekmektedir. Bu durum enerji politikalarının en önemli konularından biri olup aynı zamanda elektrik üretim maliyetlerinin de düşürülmesini sağlayacaktır.

Maden Mühendisleri Odası’na yapılan bir çalışmaya göre tükettiği enerjinin yaklaşık dörtte üçünü dışarıdan ithal eden Türkiye, enerjide dışa bağımlılığın en yüksek olduğu birkaç ülke arasında yer almaktadır.

Tablo: 2. Enerji Türlerine Göre Türkiye İthalatının Dünyadaki Sıralaması

Enerji Türü	İthalat Miktarı	Dünya Sıralaması
Doğal Gaz	45 milyar m ³	5
Petrol	35 milyon ton	13
Kömür	30 milyon ton	8
Petro Kok	4 milyon ton	4

Kaynak: Nejat Tamzok, <http://www.enerjigunlugu.net/icerik/10228/turkiye-enerji-ithalatinda-kacinci.html#.Vxq17npcq9w/23.09.2014>

Türkiye’nin doğal gazda yaklaşık yüzde 98, petrolde yüzde 93 ve kömürde yüzde 50 oranında dışa bağımlı olunması, enerjide önemli bir arz güvenliği riski oluşturmaktadır. Arz güvenliği sorununun aşılması için öncelikle petrol ve doğal gaz aramalarına devam edilmesi, eş zamanlı olarak mevcut yerli kaynakların daha fazla değerlendirilmesi gerekmektedir. Diğer taraftan, hem ithal enerji kaynaklarının hem de ithalatın yapıldığı ülkelerin çeşitlendirilmesi enerjide arz güvenliğinin bir başka önemli boyutunu göstermektedir (Elektrik Üreticileri Derneği, 2013). Arz güvenliği sorununun ortaya çıkardığı olumsuz etkilerden korunmak ve mevsimlik talep dalgalanmalarının etkisini en aza indirmek için özellikle doğalgazda depolama kapasitesinin yüksek olması gerekmektedir. Türkiye’nin tek yeraltı doğal gaz depolama tesisi olan Kuzey Marmara ve Değirmenköy tesislerinin çalışma gazı kapasitesi sadece 2,6 milyar metreküp

büyükliğinde sahiptir. Buna göre Türkiye bir yıllık doğal gaz tüketiminin %5,5'i olan 20 günlük ihtiyacını depolayabilmektedir¹ (Tamzok, 2016).

3.1. Türkiye'de İthalatın Yapısı

2015 yılında Türkiye ithalatının ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; Çin birinci sırada Almanya ikinci sırada bozulan ilişkilere rağmen Rusya Federasyonu ise üçüncü sırada yer almaktadır. Çin'den gerçekleştirilen ithalatın yapısı incelendiğinde, geniş bir ürün çeşitliliği olduğu görülür. Çin'den yapılan ithalatın önemli bir bölümünü yatırım ve ara malları, geri kalanını ise tüketim malları oluşturmaktadır. Almanya, ithalatımızda Çin'in ardından ikinci sırada yer almaktadır. Almanya'dan yapılan ithalatımız ise büyük ölçüde sanayi mallarından oluşmaktadır. 2015 yılında ithalatta en büyük daralma ise enerji fiyatlarındaki düşme nedeniyle Rusya'dan yapılan ithalatta gerçekleşmiştir. Türkiye ile Rusya arasında bozulan siyasi ilişkilere rağmen Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacının yarısını Rusya'dan karşılaması bu ülkeyi ithalatta üçüncü sıraya yerleştirmiştir.

İthalatın bölgesel olarak yapısı incelendiğinde Türkiye, ithalatının yaklaşık yüzde 38'i Avrupa Birliği ülkelerinden, yüzde 14'ünü ise AB dışındaki Avrupa ülkelerinden gerçekleştirmektedir. AB'den gerçekleştirilen ithalatın toplam ithalat içerisindeki payı yüzde 52; diğer ülkelerden yapılan ithalatın payı da yüzde 48 düzeyindedir.

3.1.1. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat: Geniş ekonomik grupların sınıflamasına göre dış ticarete konu olan mallar, yatırım malları, ara mallar ve tüketim malları ve diğer mallar şeklinde sınıflandırılmaktadır. 2015 yılında en fazla ithalat ara malları grubundan yapılmıştır. Bu grubu sırasıyla yatırım malları ve tüketim malları grupları takip etmiştir. 2015 yılında ithalattaki en büyük daralma ara malları ithalatında yaşanmıştır. Bir ekonomide ara malı ithalatının artması sanayinin ve ihracatın ithalata bağımlılığını gösterir. Türkiye'de imalat sanayinin ithalata bağımlılığı yüzde 48; ihracatın ithalata bağımlılığı yüzde 60'dır.

Tablo:3. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat (Milyon Dolar)

Mal Grupları	2014	2015
Yatırım Malları	35.996	34.849
Ara Malları	176.722	143.215
Tüketim Malları	29.006	28.573
Diğer	453	424
Toplam	242.177	207.206

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

3.1.2. Fasillara Göre İthalat²:

2015 yılında en fazla ithalat yapılan fasıl 37,8 Milyar Dolar ile bu çalışmanın da konusunu oluşturan mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların türevlerinden

¹ Enerjide arz güvenliği sorununu azaltmak amacıyla Almanya, bir yıllık doğal gaz tüketiminin % 31'ini, Fransa %36'sını, Macaristan % 76'sını, Avusturya ise % 100'ünü depolayabilmektedir.

² Enerji ithalatı gümrük tarife cetvelinde 27. fasıl olan "Mineral Yakıtlar ve Mineral Yağlar" başlığı altında gösterilmektedir. Bu fasıl, ham petrol ve petrol ürünleri ithalatının yanı sıra doğalgaz, taşkömürü vb. diğer enerji kaynaklarının ithalatını da içermektedir. Enerjinin alt kalemleri olarak; madencilik ve taşocakçılığı sektöründe maden kömürü, linyit, ham petrol ve doğalgaz ile imalat sektöründe kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar yer almaktadır.

oluşmaktadır. İkinci sırada kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları (25.524 milyar dolar) üçüncü sırada ise elektrikli makina ve cihazlar, aksam ve parçaları (17,6 milyar dolar) yer almaktadır.

Tablo: 4. Türkiye’de 2015 Yılında Fasillara Göre İthalat (1 Milyar Dolar Üzeri)

Fasıl Kodu	Fasıllar	Toplam
10	Hububat	1.664
12	Yağlı tohum ve meyvalar, muhtelif tane, tohum ve meyvalar, sanayide ve tıpta kullanılan bitkiler, saman ve kaba yem	1.884
15	Hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, yemeklik katı yağlar, hayvansal ve bitkisel mumlar	1.860
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler	37.841
28	İnorganik kimyasallar, kıymetli metal, radyoaktif element, metal ve izotopların organik-anorganik bileşikleri	1.388
29	Organik kimyasal ürünler	4.715
30	Eczacılık ürünleri	4.296
31	Gübreler	1.250
32	Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülusalara, tanenler, boyalar, pigmentler, vb, vernikler, vb, macunlar, mürekkepler	1.808
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik veya tuvalet müstahzarları	1.101
38	Muhtelif kimyasal maddeler (biodizel, yangın söndürme maddeleri, dezenfektanlar, haşarat öldürücüler, vb.)	2.049
39	Plastikler ve mamulleri	12.268
40	Kauçuk ve kauçuktan eşya	2.525
48	Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya	2.683
52	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat-	2.264
54	Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler	2.096
55	Sentetik ve suni devamsız lifler	1.966
62	Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	1.790
72	Demir ve çelik	14.775
73	Demir veya çelikten eşya	2.742
74	Bakır ve bakırdan eşya	2.985
76	Alüminyum ve alüminyumdan eşya	3.333
84	Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları-	25.559
85	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	17.637
87	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	17.543
88	Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	3.829
90	Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	4.621

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret Göstergeleri

Tablo:5. Fasillara Göre En Fazla İthalatı Yapılan Kalemler (Milyon ABD Doları)

Sıra No	Fasıl Açıklaması	2015
1	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunlardan elde edilen ürünler	37.807
2	Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve parçaları	25.524
3	Elektrikli makina ve cihazlar ve aksam parçaları	17.626
4	Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğerleri	17.523
5	Demir ve çelik	14.774
6	Diğer	93.806
Toplam		207.061

Kaynak: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Aralık Ayı Veri Bülteni (2016)

TÜİK enerji ithalatının alt açılımları aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Tablo:6. Standart Uluslararası Ticaret Sınıflamasına (SITC, Rev.3) Göre İthalat, 2015

Sıra No	Fasıl Açıklaması	2015
3	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunlardan elde edilen ürünler	37.807
32	Taş kömürü, kok kömürü ve biriket kömürü	3.082
33	Petrol, petrolden elde edilen ürünler	9.554
34	Petrol gazları, doğal gaz ve diğer mamul gazlar	1.454
35	Elektrik enerjisi	325
39	Gizli Veri*	23.424

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Şubat 2016

*Bu veriye ait enerji ithalatının hangi ülkelerden ne tür olduğu yayınlanmamaktadır

3.2. Türkiye'nin Enerji İthalatı: Enerji ithalatı toplam ithalatımızın yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ünü oluşturması nedeniyle, önümüzdeki dönemde küresel enerji piyasalarındaki fiyat ve arz gelişmeleri, Türkiye ekonomisini hem büyümeyi hem de cari açığı etkilemeye devam edeceği beklenmektedir.

2001 krizi sonrasında başlayan yüksek oranlı büyüme için ihtiyaç duyulan enerji ithalatı toplam ithalat artışında temel faktörler olmuştur. Başta enerji kaynakları içerisinde önemli bir konuma sahip ham petrol fiyatları olmak üzere enerji fiyatlarındaki artışlar, toplam ithalatın artışını hızlandırmıştır (Aktan, 2008: 18). Enerji ithalatının en önemli kalemi olan ham petrol ithalatı tek başına incelendiğinde bile, petrol fiyatlarının Türkiye ekonomisine getirdiği ilave maliyetin boyutunu görmek mümkündür.

Türkiye ekonomisinde ihracat ve ithalat arasındaki fark şeklinde ortaya çıkan dış ticaret açığı her dönemde ithalat lehine gelişme göstermektedir. Bu farkın temel nedeni Türkiye'nin enerji ithalatının yüksekliğidir. Türkiye'nin enerji ihtiyacı geçmiş dönemlerde de dış ticaret açığının temel nedenlerinden biri olmuştur. Enerji ithalatı toplam ithalatı; ithalat artışı dış ticaret açığını; dış ticaret açığı ise cari işlemler açığını yükseltmektedir. Türkiye'nin yüksek oranda dış ticaret açığı ve cari açık vermesinin temel nedeni, enerjide dışa olan bağımlılıktır. Cari açık sorunu Türkiye ekonomisini kırılgan (fragile) hale getirmekte; dış şoklara karşı bağımsızlığını azaltmaktadır.

Tablo:7’de Türkiye’nin toplam ithalat ve enerji ithalatı değerleri gösterilmektedir. Tabloda görüleceği gibi 2000 yılında 54,5 milyar dolar olan ithalat 2008 yılında 201 milyar dolara yükselmiş; küresel krizden sonra azalma trendine girerek 2014 yılında en yüksek seviyesi olan 243 milyar dolara yükseldikten sonra 2015 yılında 207 milyar dolara düşmüştür. Tablodan görüleceği gibi enerji ithalatının yüksek olduğu yıllarda ithalat daha yüksek; düşük olduğu yıllarda daha düşük olmuştur. Dolayısıyla İthalattaki bu artışta enerji ithalatı büyük rol oynamaktadır.

Enerji ihtiyacındaki artışa paralel olarak uluslararası piyasalardaki ham petrol ve doğalgaz fiyatlarının 2002 yılından 2008 yılının ortalarına kadar hızlı bir artış göstermesi enerji faturasının yükselmesine neden olmuştur. Bu nedenle 2002 yılında 9,5 milyar dolar olan enerji ithalatı, 2008 yılında 48,2 milyar dolara yükselmiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesiyle 2012 yılında 60 milyar dolara ulaşan enerji ithalatı bu sefer petrol fiyatlarındaki düşme nedeniyle 2015 yılında miktar olarak 2014 yılına göre daha yüksek olmasına rağmen değer olarak bir önceki yıla göre yaklaşık 18 milyar dolar azalarak 37,8 milyar dolara gerilemiştir. Orta Vadeli Program (OVP)’da petrol fiyatlarının 2016 yılında da azalma eğilimini koruyacağı ancak daha sonra sınırlı bir artış göstereceği tahmin edilmiştir. Bu varsayım geçerli iken döviz kurlarında ki gelişmelere bağlı olarak enerji ithalatının 2016 yılında 33 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir.

Tablo:7. 2000-2015 Döneminde Dış Ticaret Verileri ve Enerji İthalatı (Milyar Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Karşılama Oranı (%)	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Açığı	Cari İşlemler Açığı	Enerji İthalatı	Enerji İthalatı/İthalat
2000	27.7	54.5	51.0	82.2	26.7	9.9	9.5	17.5
2001	31.3	41.3	75.7	72.7	10.0	3.7	8.3	20.0
2002	36.0	51.5	69.9	87.6	15.4	0.6	9.2	17.8
2003	47.2	69.3	68.1	116.5	22.0	7.5	11.5	16.6
2004	63.1	97.5	64.8	160.7	34.3	14.4	14.4	14.7
2005	73.4	116.7	62.9	190.2	43.2	22.1	21.2	18.2
2006	85.5	139.5	61.3	225.1	54.0	31.8	28.8	20.6
2007	107.2	170.0	63.1	277.3	62.7	37.8	33.8	19.9
2008	132.0	201.9	65.4	333.9	69.9	40.4	48.2	23.9
2009	102.1	140.9	72.5	243.0	38.7	12.2	29.9	21.2
2010	113.8	185.5	61.4	299.4	71.6	45.4	38.5	20.7
2011	134.9	240.8	56.0	375.7	105.9	75.1	54.1	22.4
2012	152.4	236.5	64.5	389.0	84.0	47.5	60.1	25.4
2013	151.8	251.6	60.3	403.4	99.8	58.5	55.9	22.2
2014	157.6	243.6	64.6	401.2	85.9	45.7	54.9	22.5
2015	143.8	207.1	69.4	351.0	63.5	32.2	37.8	18.2

Kaynak: TÜİK Yıllık İstatistikler, TİM ve TCMB’den kendi hesaplamalarımız

Tablo:7’de görüleceği üzere 2000 yılından 2015 yılına kadar kümülatif olarak Türkiye 1.4 trilyon dolar ihracat yaparken aynı dönemde 2.4 trilyon dolar ithalat yapmıştır. Bu dönemde 2.4 trilyon dolarlık ithalatın 499 milyar doları enerji ithalatından oluşmaktadır. Başka bir ifadeyle ele alınan dönem içerisinde ihracat yoluyla yurt dışından gelen dövizlerin yüzde 35’i enerji ithalatından dolayı tekrar yurt dışına çıkmıştır.

Türkiye’nin enerji ithalatı ülkeler bazında incelendiğinde, en fazla ithalatın Rusya’dan yapıldığı ve enerji fiyat artışlarına bağlı olarak da toplam ithalat içinde Rusya’nın payının arttığı görülmektedir. 2002 yılında yüzde 7,5 olan Rusya’nın toplam ithalat içindeki payı 2008 yılında yüzde 15,5’e yükselmiştir. Ancak 2009 yılında özellikle enerji fiyatlarındaki düşüşün etkisiyle Rusya’dan yapılan ithalat 12,3 milyar düzeyinde kalmış, toplam ithalat içindeki payı yüzde 14,1’e

gerilemiştir. Aşağıdaki tabloda 2010 yılı fiyatlarıyla Türkiye'nin enerji ithalatı ve enerji fiyatlarındaki değişimin etkisi gösterilmektedir.

Tablo:8. Türkiye’de Enerji Fiyatlarının Enerji İthalatına Etkisi (Milyar Dolar)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Enerji İthalatı	38.5	41.7	44.5	43.8	46.2	50.2
Fiyat Etkisi	0.0	12.5	15.6	12.1	8.7	-12.3

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Mayıs 2016, s.62

3.3. Enerji Fiyatlarındaki Değişimin Makro Ekonomik Etkileri

Enerji politikaları genel ekonomik politikalarından ayrı düşürülemez. Bu yüzden enerji fiyatları, ithalata bağımlı olan Türkiye'nin makroekonomik değişkenleri üzerinde önemli etkiler doğurmaktadır. Genel olarak enerji fiyatlarındaki değişimler Türkiye ekonomisini dört kanaldan etkilemektedir (World Bank, 2014: 1-2):

- Büyüme Kanalı
- Ödemeler Dengesi Kanalı
- Enflasyon Kanalı
- Kamu Maliyesi/Bütçe Kanalı

Büyüme Kanalı

Enerji fiyatlarının Türkiye'deki çeşitli makroekonomik değişkenler üzerine etkilerini inceleyen çalışmalar ağırlıklı olarak büyüme üzerine yoğunlaşmaktadır. Enerji fiyatları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. 2015 yılında üretimin temel girdisi olan petrol fiyatlarındaki düşme Türkiye'nin ekonomik büyümesini destekledi. Aksi halde bir yılda iki genel seçimin yapılması, Rusya ile ilişkilerin bozulması, FED kararı sonrası sermaye çıkışlarının artması, artan terör olayları, beklentilerdeki bozulmanın yaşandığı 2015 yılında ekonomik büyüme nasıl yüzde 4 olmuştur.

Ödemeler Dengesi Kanalı

Enerji ithalatı, ülkelerin dış dengesizliklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Nitekim Türkiye'de 2015 yılında cari açığın düşmesinde etkili olan temel faktör petrol fiyatlarının düşmesi oldu. Bu nedenle enerjide dışa bağımlı olan Türkiye'de enerji fiyatlarının düşmesi yüksek düzeydeki cari açığın/finansman ihtiyacının azaltılmasına yardımcı olmaktadır.

Türkiye ekonomisinde yıllardan beri büyüme hızıyla birlikte artan cari açığın büyük bir bölümünü enerji ithalatı oluşturmaktadır. Özellikle son bir yıllık dönemde ham petrol fiyatlarındaki gerileme yükselen döviz kuruna rağmen cari açığın düşmesinde etkili olduğu görülür. 2014 yılının Haziran ayında 115 dolar olan Brent³ petrolün varil fiyatı 2015 yılının Aralık ayında 40 dolara düştüğüne göre cari işlemler açığının düşmesinde petrol fiyatlarındaki düşmenin etkisi yadsınmaz.

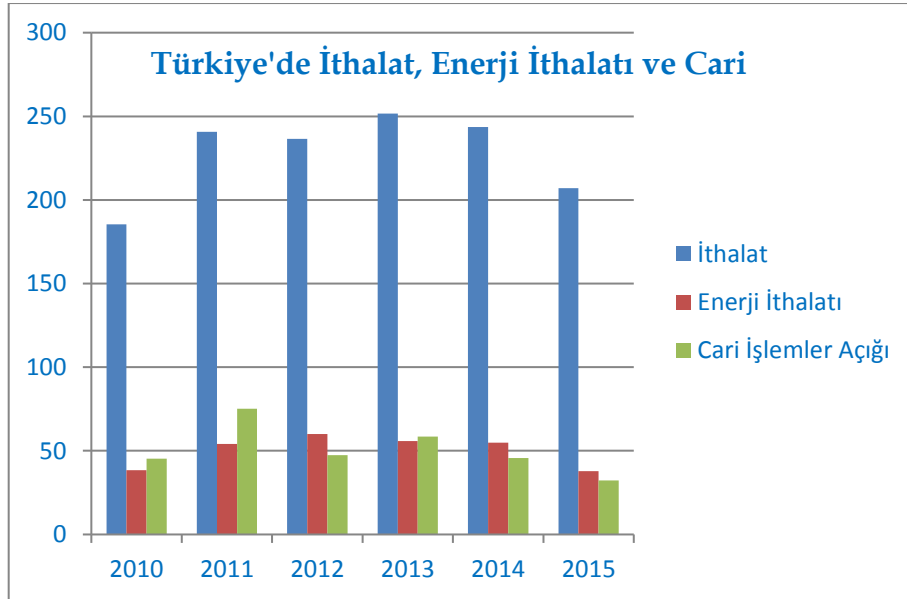
³ Brent kavramı İngilizcede "Yosun Kazı" anlamına gelmektedir. Literatürde "Branta Bernicla" olarak geçen kuşun petrol piyasasında kullanılmasının nedeni, İngiltere'nin kuzeydoğusunda bulunan aynı isimli petrol sahasıdır. 1971 yılında Shell tarafından keşfedilen sahaya, şirketin o dönemde Kuzey Denizi'ndeki diğer birçok sahasında olduğu gibi İngiltere'nin ünlü kuş türlerinden birinin ismi verilmiştir. 1970'li yıllarda Kuzey Denizi'nin en büyük sahası olan Brent, 40 milyar varil petrol üretimine ev sahipliği yaptıktan sonra artık terk prosedürüne girmiş durumdadır. Zamanında Kuzey Denizi'nde üretilen petrolün fiyatını sembolize eden Brent, günümüzde Avrupa piyasasına arz edilen Orta Doğu ve Afrika petrolünün fiyatlandırmasında da referans fiyat olarak kabul görmektedir (Kolbay, Altan, 2015:4).

Tablo:9. Türkiye’de Enerji İthalatı ve Cari Açık (Milyar Dolar)

Yıl	Cari İşlemler Açığı	Enerji İthalatı	Enerji İthalatı/ Cari Açık	Yıl	Cari İşlemler Açığı	Enerji İthalatı	Enerji İthalatı/Cari Açık
2000	9.9	9.5	1.08	2008	40.4	48.2	0.83
2001	3.7	8.3	0.44	2009	12.2	29.9	0.40
2002	0.6	9.2	0.06	2010	45.4	38.5	1.17
2003	7.5	11.5	0.65	2011	75.1	54.1	1.38
2004	14.4	14.4	1.00	2012	47.5	60.1	0.79
2005	22.1	21.2	1.04	2013	58.5	55.9	0.99
2006	31.8	28.8	1.10	2014	45.7	54.9	0.83
2007	37.8	33.8	1.11	2015	32.2	37.8	0.85

Kaynak: TÜİK 2015 Yıllık İstatistiklerden kendi hesaplamalarımız

Tablo 9’da görüleceği üzere kriz yılları hariç olmak üzere Türkiye’de enerji ithalatı cari işlemler açığının üzerinde seyretmiştir. Buradan hareketle Türkiye, enerji ithalatını makul seviyelere düşürdüğünde cari açık sorunu önemli bir sorun olmaktan çıkacak, cari açık yerine cari fazla verecek ve makroekonomik hedefleri gerçekleştirmede cari açığın kısıtlayıcı olma özelliği ortadan kalkacaktır.

Tablo 10’da enerji dahil ve hariç olmak üzere Türkiye’de cari işlemler açığının Milli Gelire oranı gösterilmektedir. Grafikte dikkati çeken en önemli husus enerji ithalatını dışarıda tuttuğumuzda cari işlemler açığının Türkiye için önemli bir ekonomik sorun oluşturmayacağıdır. Örneğin, 2015 yılı için enerji hariç Cari İşlemler Dengesi yüzde 0.2; enerji dahil yüzde 4.5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo:10. Türkiye’de Enerji Dahil ve Hariç Cari İşlemler Dengesi/GSYİH (%)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Cari Denge/ GSYİH	-0.3	-0.6	-1.2	-1.4	0.1	2.4	-1.4	-3.5	0.6	-1.8	0.7	0.2
Cari Denge/ GSYİH (Enerji Hariç)	-3.6	-4.5	-6.0	-5.7	-5.3	-1.8	-6.1	-9.6	-6.1	-7.4	-5.4	--4.5

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Mayıs 2016, s.65

Enflasyon Kanalı

Enerji fiyatlarındaki düşme maliyetler kanalından enflasyonun düşmesine neden olmaktadır. Nitekim 2015 yılında petrol fiyatlarının düşmesi enflasyona da olumlu katkı yaptı. Ancak döviz kurundaki yükselme, enerji fiyatlarındaki düşmenin etkisini azalttığı görüldü. Dolayısıyla enerji/petrol fiyatlarındaki düşme enflasyona tam olarak yansımadağı iddia edilebilir. Merkez Bankası tarafından yapılan bir çalışmaya göre döviz kurundaki yüzde 10’luk düşmenin enflasyonu yüzde 1 düşürdüğünü göstermektedir.⁴

Kamu Maliyesi/Bütçe Kanalı

Enerji fiyatlarındaki düşme kamu bütçesi açısından vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bireysel ve toplumsal hayatın her alanında ihtiyaç duyulan enerji, üretim için temel bir girdi olmanın ötesinde ekonomik ve politik bir güç olması nedeniyle ülkeler arasındaki ilişkilerin yönünü de belirlemektedir. Bu nedenle enerji konusu, ekonomi politikalarının oluşturulmasında dikkate alınan önemli bir değişkendir. Bu önemi dolayısıyla enerji, geçmiş dönemlerde olduğu gibi gelecekte de küresel ve bölgesel düzeyde en çok tartışılan konu olmaya devam edecektir.

Dünya ekonomisinde ülkelerin ekonomik büyüklükleri ile orantılı olarak enerji tüketiminin arttığı gözlemlenmektedir. Benzer bir durum Türkiye ekonomisi için geçerli olup ekonomik büyüme ile birlikte enerjiye olan ihtiyaç her geçen gün daha da artmaktadır. Buna rağmen Türkiye, enerji ihtiyacının büyük bir kısmını yurtdışından karşılaması, enerjide dışa bağımlılığı beraberinde getirmektedir.

Türkiye’nin, enerjide dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla, enerji verimliliği başta olmak üzere önemli bir potansiyeli olan rüzgâr, güneş ve su gibi alternatif enerji kaynaklarına yönelmesi gerekmektedir. Aksi halde sınırlı sayıda ülkelere olan bağımlılık, gelecek dönemlerde önemli ekonomik ve siyasi sorunlar üreteceğe benzemektedir. Enerji bağımlılığını azaltmaya yönelik alternatif politikaların oluşturulması, sürdürülebilir büyüme ve cari işlemler açığı sorununun kalıcı olarak çözümüne de olumlu katkılar sağlayacaktır. Zira Türkiye’de cari işlemler açığını yapısal bir sorun hale getiren enerji ithalatının yüksekliğidir.

⁴ H. Burcu Gürcehan Yüncüler ve Fethi Ögünç, Firma Maliyet Yapısı ve Maliyet Kaynaklı Enflasyon Baskıları, 2015

Kaynaklar

- Aktan, H. Basri (2008), Genel Makroekonomik Değerlendirme ve 2008 Yılı Bütçesi, www.sgb.gov.tr/.../Arşiv/.../master%20copy-Müştaşar-İstanbul%20Üniversitesi2.doc/10.05.2016
- Alaattin Aktaş, “Ticarette bazı ülkelerle göbekten bağılıyız, onlarla da kanlı bıçaklıyız”, Dünya Gazetesi, 03.02.2014
- BP Enerji Görünümü 2016 Raporu, <http://enerjienstitusu.com/2016/02/15/bp-enerji-gorunumu-2016-raporu-dunyanin-dusuk-karbonlu-bir-gelecege-gecisi-basliyor/>
- Elektrik Üreticileri Derneği (2013), “Doğal Gazda Zirveyi Gördük”, <http://www.eud.org.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF7A2395174CFB32E19B0E7BB D288055C7/23.04.2016>
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Butce-Konusmalari/Sn-Bakanin-Butce-Sunus-Konusmalari>, 3 Mart, 2016
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, Sayı 12,2016, http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FEnerji+ve+Tabii+Kaynaklar+G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2FSayı_12.pdf/10.05.2016
- Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, Ocak,2016
- Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Aralık Ayı Veri Bülteni,2016
- H. Burcu Gürçihan Yüncüler ve Fethi Ögünç,(2015), Firma Maliyet Yapısı ve Maliyet Kaynaklı Enflasyon Baskıları, TCMB Çalışma Tebliği, Yayın No:15/03, Ocak 2015
- Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Ekonomisi Sunumu, Mayıs 2016, https://www.hazine.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSayfalar%2fEkonomi_Sunumu.pdf/30.05.2016
- İsmet Özkul, Krtik Açık, Dünya Gazetesi, 09.12.2014
- http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/a5a69d7ec06d9cd_ek.pdf?dergi=1522
- Dünya Bankası, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-focus-note-dec-2014-tr.pdf>
- Kalkınma Bakanlığı, 2015 Yılı Programı
- Kolbay, Altan (2015), “Küresel Petrol Fiyatlarını Belirleyen Ana Parametreler”, Enerji Piyasası Bülteni, Nisan 2015,ss, 4-7
- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Enerji Güvenliği ve Verimliliği Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara, 2014
- Orta Vadeli Plan (2016-2018), Tarih:11 Ekim 2015, Sayı: 29499
- Öztürk, Gökhan (2015), *Jeopolitik Açısından Enerji-1*, Enerji Piyasası Bülteni, Nisan 2015, <http://web.enerjiuzmanlari.org.tr/Portals/0/Dosyalar/Bulten/sayı38/enerji%20piyahas%C4%B1%20b%C3%BClteni%20say%C4%B1%2038.pdf/10.06.2016>
- Tamzok, Nejat (2016), “Enerji Üssü İddiası ve Gaz Depolaması”, <http://www.enerjiunlugu.net/icerik/17998/enerji-ussu-iddiasi-ve-gaz-depolamasi-.html#.V03H9eRGS9w/05.06.2016>
- TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Şubat 2016
- TÜİK Yıllık İstatistikler
- Tülay Yıldırım Küçükönder, Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, 2014
- World Bank, Odak Notu, Aralık, 2014, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-focus-note-dec-2014-tr.pdf/10.05.2016>